

ВІДРОДИМО "БАТЬКІВСЬКІ КРИНИЦІ"

Рік тому, в грудні 2018 року, просвітяни Костопільщини достойно відзначили 150-річчя ювілей товариства «Просвіта» в Україні. Сьогодні, зустрівшись черговою річницю, потрібно сказати, що у різні періоди свого існування й подвигництва ця патріотична організація мала чітко окреслені пріоритети, цілеспрямовану мету та конкретні завдання

Першими, хто доносив духовне світло правди про вільне і героїчне минуле нашого народу, були, оспівані Тарасом Шевченком, фізично незрячі кобзарі та лірники зі своїми маленькими поводирями, які, мандруючи від села до села, заробляли собі на життя виконанням старовинних народних пісень і дум та переказом народних балад. Ці народні співці України упродовж віків несли в широкі маси живу пам'ять про самотність свого народу, про козацьку відвагу та нескореність, про боротьбу за волю і жертвовність у цій боротьбі. Можливо, й тому Тараса Шевченка ми називасмо Великим Кобзарем, товариство ж «Просвіта» носить його ім'я.

Товариство ж української інтелігенції, а пізніше і широких верств населення, «Просвіта» створювалося в умовах, коли українські етнічні землі розділили між собою дві ворожі нам імперії: Австро-Угорська та Російська, коли постала загроза цілковитого знищення всього національного. Тому день 8 грудня 1868 року увійшов в історію нашого народу як початок заснування «Просвіти», аналогів якій немає жодна інша нація світу. В усі часи окупантів усіх мастей аякав волелюбний дух та інтелект поневолених українців. Тому свої перші удари вони завжди спрямовували на «Просвіту». Скажімо, царські війська, увійшовши до Львова у 1914 році, перш за все опечатали архіви та заарештували голову товариства, а польова жандармерія проводила масові розправи по селах, знищуючи українські видан-

ня у в'язницях біля 20 тисяч громадян України. Таким страшним більшовицьким погромом завершився перший період діяльності «Просвіти» на Рівненщині 1917-1939 років. Якщо після відбуття присудів у польських каральних установах члени «Просвіти» у більшості випадків могли повернутися додому, то з радянських сталінсько-берійських тюрем та концтаборів повернутися на батьківщину вдавалося мало кому.

Проте трагедія першої «Просвіти» Рівненщини не зачала крапцх синів і дочок Волині і Полісся. У часи німецької окупації відбувся другий період її відродження та діяльності упродовж 1942-1943 років. Знайшлися сотні людей, які поновили цю патріотичну організацію. Під дулами фашистських автоматів і пістолетів просвітяни робили все, щоб піднести українську мову, культуру, звичай українського народу. Станом на 1942 рік діяло чотири окружні товариства «Просвіти» з центрами у містах Дубно, Рівне, Костопіль і Сарни. Непомірно багато їх загинуло. У Костополі, як інформує Святослав Праск у згаданому дописі, у 20-х числах січня 1943 року пройшла хвиля масових арештів. Фашисти схопили більше сотні українських патріотів-українців і відвезли до Рівного. Там саме на Шевченківські дні, 9-10 березня 1943 року, їх розстріляли на вулиці Білій. А нова більшовицька окупація 1944 року остаточно знищила «Просвіту» на майже 45 років, але не змогла знищити український волелюбний дух і потяг до національного відродження.

Першим паростком новітнього українського відродження було створення Товариства української мови імені Т.Г.Шевченка. Символічно, що 13 червня 1988 року Товариство заново утворилося знов у Львові. Там відбувся великий мітинг, який брутально розігнала міліція. Але розголос про це пішов по всій Україні. У Рівному третє відродження «Просвіти» розпочалося зі створення на комбінаті «Азот»

тому числі, і 14 членів ТУМ Мащанської дев'ятирічки, яке організував мій батько Володимир Степанюк під безпосереднім керівництвом С.Праска, а очолювала його вчителька початкових класів Марія Камінська. Отже, до славної когорти просвітян періоду третього відродження «Просвіти» на рідних теренах безпосередньо причетна й моя родина, насамперед, мої батьки Володимир і Валентина Степанюки, а також тітка Галина Потапейко. Брав активну участь у діяльності ТУМ імені Т.Шевченка на Костопільському хлібозаводі й мій дядько Віктор Степанюк. Лише тепер оцінив патріотизм і мужність тих, хто відродив «Просвіту» в Україні на зламі кінця 80-х і початку 90-х років минулого століття, бо цілком зрозуміло, якою була б доля цих людей, якби переміг серпневий путч 1991 р. (ГКЧП), основним завданням якого було збереження СРСР за всяку ціну.

Батько першим відкривав мені, як і багатьом іншим людям, світло правди про наше історичне минуле. Саме він з дитинства посіяв і зростив у моїй душі патріотичні зерна українства. Саме від нього та від його товаришів і однодумців отримував правдиву інформацію про те, як сотні літ в Україні цілеспрямовано нищилася еліта нації та сам народ у його багатовіковій боротьбі за свою волю і державний суверенітет. Батько при кожній нагоді завжди доводив незворотність майбутньої розбудови Незалежної України на підвалинах героїки та жертвовності минулих поколінь. Ношу в пам'яті та серці оті його ще ранні поетичні рядки:

З глибин віків, з провалля часу у щирю душу заирне

Славетне те минуле наше – і героїчне і сяйне.

Набуднявіє брунька роду, із неї пагін проросте.

Звитяга наша і свобода в прийдешиім буїно зацвіте!

У своїй іншій розлогій публікації 2018 року – «Просвіта – 150» – організатор і голо-

до широкого загалу певні правдиві відомості з історії України й минулини краю, у тому числі й через районну газету. Найперше, слід назвати таких відомих літераторів, як Петро Велесик та Святослав Праск, а також Зоя Дідич. Не можна не згадати просвітянина й краснавця Анатолія Карп'юка, пошукова діяльність якого заслуговує великої поваги. Не дивлячись ні на що, не припиняв свою патріотичну діяльність «Союз українок», особливо за керівництва Галини Царук, коли під патронаж союзнок було взято учнівську та студентську молодь Костопільщини з їх науково-дослідницькими, пошуковими та творчими роботами в рамках міжнародного конкурсу «Мій рідний край». Великий об'єм пошуково-дослідницької роботи здійснили, скажімо, вчитель історії Золотолинської ЗОШ Руслан Крук, письменник і краєзнавець Володимир Шабаровський, уродженець Борцівки владика Венедикт, поет і дослідник зі Старого Берестовця Ростислав Ягнич та інші країни. Багато цікавих і змістовних матеріалів опублікував журналіст Олександр Никончук. Кількома гострими дописами на суспільно-значимі проблеми сьогодення відзначилися лісопільці: просвітянка й союзнянка Галина Новак та педагог і просвітянин Володимир Степанюк. І цей перелік можна продовжити, що свідчить про подальший розвиток громадянського суспільства.

Нині, на відміну від приснопам'ятної «епохи розвинутого соціалізму», маємо

...завданням було суди правосуддя вважачено з державного вжитку. Часни «Просвіти», «Пласту», «Союзу українців» та інших патріотичних організацій зазнавали жорстоких утисків – їх переслідували, звільняли з роботи, арештовували, кидали у в'язниці і концтабори.

У Другій Речі Посполитій українське населення фактично отримало статус національної меншини. Провадився свідомі і цілеспрямована асиміляція української молоді. Тому боротьба за українську мову, за українську освіту і національну школу визначала зміст і програмні цілі тодішньої «Просвіти». Працювати доводилося в напівзаконних умовах. Кожної хвилини можна було сподіватися обшуків поліції, арештів, допитів, судів, ув'язнень і навіть смерті. У Волинському вояводстві «Просвіта» ліквідувалась 4 рази: в 1928, 1929, 1932 і 1936 роках, коли було сумарно закрито 630 осередків, що налічували 17 640 осіб. Але просвітяни не припинили боротьбу, вони діяли напівзаконно і підпільно. Через ряди Товариства пройшли сотні тисяч українців, а кращі з них продовжили боротьбу в лавах ОУН.

Маємо деякі відомості й про просвітян Костопільщини цього періоду. Святослав Праск у 2008 р. з нагоди 140-річного ювілею «Просвіти» писав: *«Десь 1933 р. влада заборонила різні вистави, гуртки, Шевченківські свята, - то знову збиралися по хатах. А вийшла така заборона після великого і гучного судового процесу над українськими просвітянськими й оунівськими активістами. Засудили тоді в Костопалях до різних термінів ув'язнення понад 40 чоловік, переважно інтелігенцію»*.

Що не встигли зробити польські власті з українськими прогресивними діячами на наших теренах, те довершили московсько-більшовицькі, в розпорядженні яких потрапили архівні документи «Просвіти» та інших українських патріотичних організацій. На території Західної України до осені 1939 року «Просвіта» нараховувала 360 тисяч осіб. Упродовж осені 1939 – червня 1941 років звідси було депортовано 120 тисяч українців, з яких загинули в дорозі майже 33 тисячі осіб. Крім того, було заарештовано ще 21 тисяча українців. Навіть відступаючи під натиском фашистських військ органи НКВС протягом 23 - 26 червня знищили

21 березня 1960 року товариства шанувальників української мови та культури імені Т.Шевченка, яке очолював Василь Червоний. У Костопалях першим первинним осередком цього Товариства став осередок, створений Богданом Дідичем на початку 1989 року на Костопаляському хлібзаводі, як стверджує сам організатор. Згадуючи ті часи, він пише: *«Відповідні служби та райком зреагували миттєво: маючи сексотів-інформаторів у кожній організації, установі, на всіх підприємствах, почали розповсюджувати чутки та кампаніати: «Дідич втягнув вас у баню, вами буде займатися КГБ...» Серед хлібозаводців сяєвся страх... Одного разу, коли повернувся з Рівного, де був у виробничих справах, до мене зайшла схвилювана секретар ТУМ Людмила Бернандька і повідомила, що знищила всю документацію Товариства, всі, у тому числі і мою, заяви»*.

Але зберігся інший документ, наданий Святославом Праском. Це свідоцтво від 21 березня 1990 року, яке засвідчує реєстрацію в Головній раді Товариства підписом його голови Дмитра Павличка осередку ТУМ «Спадщина» СШ №1 м. Костопаля. В документі чітко зазначено, що «Спадщина» керується у своїй діяльності Статутом, прийнятим Установчою конференцією 11 лютого 1989 року. Хоч першу школу у той період окремі представники компартійного апарату й називали, як згадує мій батько Володимир Степанюк, «бандерівським бункером», але Святослав Богданович не зважав зберегти цей важливий для історії документ. Зазначимо, що в лютому 1989 року, відбулася Всеукраїнська установча конференція Товариства української мови ім. Т.Шевченка у Києві. А 14 жовтня 1989 року пройшла Установча конференція Рівненського обласного товариства української мови і культури. З літа 1990 року ця змушувалася громадська організація стала іменуватися Товариством шанувальників української мови «Просвіта». А згодом, 12 жовтня 1991 року, Всеукраїнське ТУМ офіційно реорганізовується у Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім.Тараса Шевченка. А 20 лютого 1992 року реєструється Костопаляське районне об'єднання «Просвіти», яким керує Святослав Праск. До складу Костопаляської «Просвіти» входило тоді 263 особи, у

ва відродженої «Просвіти» костопалящани у 1989-1993 роках, Святослав Праск, окреслив коло основних цілей і завдань тодішньої «Просвіти», які залишаються актуальними й сьогодні: *«Передусім хочу зауважити, що дехто помилково ототожнює «Просвіту» з Товариством шанувальників української мови. Це речі не співмірні. У «Просвіті» значно ширший і глибший фронт діяльності, від формування усіх граней етнічної ментальності до глибин історичної пам'яті... Себе завданням «Просвіти» стало повернення зацькованого клятими змілами націоналізованого українця до Українства з великої літери, розбудити у його серці потяг до свободи, визнавши із нього страх меншовартості, аби він міг стати повноправним господарем своєї землі та досягнув свою етнічну особливість»*.

Саме тоді, з квітня 1989 р., слугуючи цій святій і благородній меті, Святослав Праск пише цілий ряд національно-патріотичних статей у «Червоному промені», який редагував Петро Велесик. Згодом з ініціативи голови тодішньої районної ради Миколи Кособуцького Святослава Праска запрошують на працю в апарат райвиконкому, де він очолює відділ національного відродження. Святослав Богданович згадує: *«Дякуючи цьому мені вдалося запровадити в життя довгострокову програму з національного відродження «Просвіта», профінансувати її та утвердити її на сесії. Була прийнята й ухвалена про друкування щомісячної просвітянської сторінки «Батьківські криниці» у районній газеті «Червоний промінь»*.

Мав право перевірки та контролю за виконанням цієї програми в усіх підприємствах, закладах, установах й організаціях району, згідно з рішенням виконкому Костопаляського районної ради народних депутатів №220 від 17 жовтня 1991 року, і мій батько Володимир Степанюк. Зберігся й відповідне посвідчення за підписом М. Кособуцького. Був надрукований в згаданій просвітянській сторінці і його вірш «Біль України».

Згодом, коли відбувся реванш прокомуністичних і проімперських сил середини 90-х років, та за відсутності Святослава Праска, сторінку «Батьківські криниці» згорнули. Але завжди були люди, які в міру можливостей у той чи інший спосіб пропагували все українське й доносили

куди більш можливості для нових досліджень і пошуків, а також висвітлення правдивої історії нашого народу, щоб ли збулися як зухвалих ворожих нісеніть ниць царської та радянської доби, так бундючних польських вигадок, які споворюють наше героїчне минуле, отрукують нашу свідомість, а відтак гальмують подальшу розбудову Незалежної України. Системна і масштабна констатація та показ широкому загалові незаперечних історичних фактів, у тому числі й в місцевому локальному рівні, безумовно сприятиме ефективному протистоянню українського народу і влади, насамперед, імперській Росії як в її інформаційній та економічній війні проти України так і у відкритій військовій агресії на півдні і сході нашої держави.

Пам'ятаючи про героїчну та трагічну долю свого народу, ми таки мусимо показати у повній мірі не лише сусідам, а і всьому світові велич його правдивої, а не спотвореної історії. Бо наш народ – це не народ-завойовник і пригноблювач, а народ-духоносець! І це не лише головне завдання «Просвіти», не тільки історично обумовлена необхідність сьогодення, а і прямий й почесний обов'язок кожного українця і перед нашими попередниками, і перед наступними поколіннями. Бо не можна вічно жити в брехні! Але, найперше, ми самі маємо усвідомити – де т витоки-початки усіх фальсифікацій: за мовчання, недововок, перекручень спотворень, вигадок і відвертої цинічної брехні, яка природа усіх етнічних конфліктів і загарбницьких воєн, що є причиною нинішнього застійного животіння України, чому усі міфи та стереотипи такі живучі? З огляду на все сказане, а також в знак вдячності та поваги до Святослава Праска й інших просвітян періоду третього відродження «Просвіти» в нашому краї, правління Костопаляського РО ВУТ «Просвіта» імені Т. Шевченка виступає з ініціативою відродження щомісячної просвітянської сторінки «Батьківські криниці» в теперішній районній газеті. Просимо посприяти у цьому голову Костопаляської районної ради Сергія Ткачука та в.о. редактора Новин Костопалящини Олександра Никончука.

Іван СТЕПАНЮК,
голова Костопаляського РО ВУТ
«Просвіта» імені Т. Шевченка